PREP-kurser for soldater, veteraner og deres partnere – en procesevaluering

VETERANCENTRET

PREP-kurser for soldater, veteraner og deres partnere – en procesevaluering

Udarbejdet ved Veterancentret af

Jeanette Bonde Pollmann, cand.scient.san.publ.
Anne Hartmann-Madsen, cand.pæd.pæd./psyk.
Mia Sadowa Vedtofte, ph.d., cand.scient.

Udgiver

Veterancentret
Forsvarsministeriets Personalestyrelse
Garnisonen 1
4100 Ringsted
veteran.forsvaret.dk

Version: 1.0
Udgivet af Veterancentret, december 2016

English title: The Prevention and Relationship Enhancement Program (PREP) for soldiers, veterans, and partners.

ISBN: 978-87-998252-8-8

Publikationen kan frit refereres med tydelig kildeangivelse.

Forside: PREP-kurser har som mål at støtte soldater, veteraner og deres partnere.
Foto: Veterancentret

Foreslået kildeangivelse:

Pollmann, J. B., Hartmann-Madsen, A. & Vedtofte, M. S. (2016). PREP-kurser for soldater, veteraner og deres pårørende – en procesevaluering. Ringsted: Veterancentret.

Pollmann JB, Hartmann-Madsen A & Vedtofte MS. PREP-kurser for soldater, veteraner og deres pårørende – en procesevaluering. Ringsted: Veterancentret; 2016.

INDHOLD

Indhold 1
1. Forord 2
2. Resumé 3
3. English summary 4
4. Baggrund 5
4.1. Læsevejledning 5
5. Metode 6
5.1. Procesevalueringens formål 6
5.2. Dataindsamling 6
5.3. Datagrundlag 7
5.4. Rapportens opbygning 8
6. Viden og erfaringer 9
6.1. Efterspørgsel 9
6.2. Målgruppen 9
6.3. Deltagernes udbytte 10
6.4. Rammerne for kurset 14
6.5. PREP-ledernes perspektiver 15
7. Tilpasninger og forslag til forbedringer 18
7.1. Målgruppe 18
7.2. Kursets rammer 18
7.3. PREP-ledere 18
7.2 Tilpasninger af evalueringen 19
8. Konklusion og anbefalinger 21
9. Referencer 23
10. Bilag 24
Bilag 1: Spørgeskema til kursusdeltagere 24
Bilag 2: Interviewguide til enkeltinterview med PREP-ledere 26
Bilag 3: Interviewguide til fokusgruppeinterview med PREP-ledere 27
Bilag 4: Kodetræ 28
Bilag 5: Eksempel på program for PREP i Forsvaret weekend kursus 29

1. FORORD

Denne rapport udgår fra Videncentret i Veterancentret. Videncentrets funktion er at producere og formidle viden om veteraners psykiske helbred, sociale forhold og generelle tilstand samt viden om pårørende til og børn af veteraner på et kvalificeret og videnskabeligt grundlag.

Følgende medarbejdere fra Videncentret og Rådgivnings og Rehabiliteringsafdelingen har deltaget i en eller flere dele af procesevalueringens udarbejdelse: Jeanette Bonde Pollmann, cand.scient.san.publ., Anne Hartmann-Madsen, cand.pæd.pæd/psyk. og Mia Sadowa Vedtofte, ph.d., cand.scient. Initiativet, som danner grundlag for evalueringen, er anmeldt til Datatilsynet.

Videncentret ønsker at sige tak til alle deltagende par på PREP-kurserne og PREP-lederne fra både Organisationen for Personlig Rådgivning og Kollegastøtte samt fra Veterancentret, der har medvirket i evalueringen. Uden jeres indsats og tålmodighed i forbindelse med besvarelse af spørgeskemaer og deltagelse i interviews havde det ikke været muligt at gennemføre denne procesevaluering.

2. RESUMÉ

Formålet med procesevalueringen er at evaluere, hvordan implementeringen af initiativet *PREP-kurser for soldater, veteraner og deres partnere* er forløbet. PREP-kurserne tilbydes gratis i en projektperiode fra 2015-2017 i anerkendelsen af at udsendelser kan påvirke parforholdet og kommunikationen parret imellem.

Procesevalueringen har til formål at undersøge hvorvidt initiativet er meningsfuldt for kursusdeltagerne. Erfaringer og viden fra evalueringen kan anvendes af PREP-ledere samt Veterancentret med det formål at optimere udbyttet af fremtidige PREP-kurser for deltagerne.

Denne rapport er baseret på evaluering af de 6 første gennemførte kurser i hhv. 2015 og 2016. De 3 kurser i 2015 er afholdt som originale PREP-kurser (Center for Familieudviklings koncept), mens de 3 kurser i 2016 er afviklet som 'PREP i Forsvaret'-kurser (et tilpasset koncept udviklet af Center for Familieudvikling i samarbejde med Veterancentret).

Overordnet set var deltagerne på kurserne meget tilfredse med begge typer af kurser. Henholdsvis 90 % og 96 % angav i deres helhedsvurdering af kurset svar mellem 'tilfreds' og 'meget tilfreds' (svarende til en score mellem 5 og 7 på en 7-punkts skala). PREP-lederne udtrykte, at det var meningsfuldt for dem at opleve en positiv forandring hos mange af parrene, fra de ankom til kurset, og når de forlod kurset.

Fra både deltagere og PREP-lederes synspunkt er der mulighed for forbedring af kurset ved at afholde kurset på steder med faciliteter, der i højere grad imødekommer, at der er tale om et parforholdskursus.

PREP-lederne har oplevet at kursets indhold er relevant og meningsfuldt for målgruppen. Yderligere fremhævede de at initiativet er tids- og energikrævende at facilitere, og de pointerer vigtigheden i forberedelse af kurset.

Det er blevet tydeligt i denne evaluering, at vejlederrollen er udfordrende for PREP-lederne, at det er af stor vigtighed at iværksætte sparring på denne rolle og at PREP-lederne superviseres i rollen.

Procesevalueringen anbefaler at der videreudvikles på temaerne 'kendskab' og 'støtte', som er særligt udviklet til PREP i Forsvaret, da både PREP-ledere og deltagere oplever at udbyttet af disse temaer kan forbedres.

Mindre detaljer omkring evalueringsdesignet er blevet løbende tilpasset, i takt med at Videncentret er blevet klogere på, hvilke af evalueringens redskaber, der giver meningsfyldt data samt af hensyn til at deltagere og PREP-ledere også oplever at evalueringsprocessen er hensigtsmæssig.

Det kan ud fra procesevalueringen konkluderes at PREP for soldater, veteraner og deres partnere er blevet implementeret med succes, men at det bør sikres at rapportens anbefalinger implementeres. Vi anbefaler på baggrund af ovenstående at dette initiativ gøres til et permanent tilbud for soldater, veteraner og deres pårørende.

3. ENGLISH SUMMARY

This report is an evaluation of the implementation of *Prevention and Relationship Enhancement Program* (PREP) for Danish soldiers, veterans and their partners. The program's approach is educational with emphasis on teaching communication and conflict solving skills to couples for relational success.

To acknowledge that deployment may influence the entire family and especially the relationship between the soldier and his/her partner, participation in the program was made available for free during 2015-2017.

The main objective of the report is to investigate if and in what way couples find the initiative meaningful. Additionally, the report aims to explore ways in which the Danish Veteran Centre can accommodate the needs of the target group through PREP in the future.

The report covers experiences and data from evaluation forms from three courses held in 2015 based on the original Danish teaching materials (developed by Center for Familieudvikling) and three courses held in 2016 based on a modified version of the original materials (developed in cooperation between Center for Familieudvikling and the Danish Veteran Center). Participants have rated the program and PREP trainers have been interviewed about their experiences.

Overall, the participants' were very satisfied with both types of programs. Respectively, 90 % and 96 % of the participants were 'satisfied' to 'very satisfied' (values 5 to 7 on a 7-point scale) with the program in general. From the PREP trainers' point of view, it was emphasized that it was very meaningful for them to witness the positive changes of many couples during the course.

From both participants' and trainers' points of view there are room for improvement regarding the facilities and locations of the courses to be better suited for couples.

PREP trainers expressed that they found the program and its content relevant and meaningful for their target group. They further described the initiative as very time consuming and demanding to facilitate and emphasized that preparation before teaching a course is essential.

It is clear from this evaluation that the role of guiding the couples in their conversations needs to be further strengthened and subject to supervision.

To optimize the benefits of the target group's participation in the program, it is relevant to further develop the modified version of the teaching materials, especially regarding the two added themes of 'partner knowledge' and 'support'.

The evaluation procedure has been adjusted continually to accommodate the data collection and evaluation outcome but also to meet the needs of participants and trainers.

This report concludes that PREP for Danish soldiers, veterans, and partners has been successfully implemented. However, our findings highlight some program elements that may be adjusted.

We recommend that this program will continue as a permanent support opportunity for this target group with future adjustments based on the findings in this process evaluation.

4. BAGGRUND

Med afsæt i en styrkelse af veteranindsatsen, der blev vedtaget d. 3. september 2014, er Veterancentrets initiativ *PREP-kurser (Prevention and Relationship Enhancement Program)* blevet igangsat. Initiativet tager udgangspunkt i, at soldater, veteraner og deres partnere kan og har oplevet længere perioder med adskillelse, og at dette kan påvirke og belaste deres parforhold og kommunikation. Desuden har pårørende til udsendte udtrykt et behov for støtte i relation til udsendelsers påvirkning på par med børn (Andreasen 2009).

Forsvarets PREP-kursus tilbydes i anerkendelsen af, at et parforhold kan påvirkes og kompliceres af udsendelser og kurset kan både have en forebyggede og en støttende virkning for parret i at udvikle og fastholde deres relation (Stanley et al. 2010). Parrene præsenteres på kurset for kommunikationsteknikker og redskaber til konflikthåndtering i parforholdet (Loft 2014). I løbet af kurset introduceres deltagerne for 12-14 temaer, som udover at dække førnævnte redskaber og teknikker også belyser; kærlighed og forelskelse, tilgivelse, værdier, forpligtelse, venskab m.m. Kurset afholdes som et weekend-kursus, og er gratis for parrene at deltage i.

Kurserne afholdes på Forsvarets etablissementer rundt om i landet. Underviserne på kurserne er uddannet PREP-ledere fra Center for Familieudvikling og er overvejende psykologer, social-rådgivere eller soldater, med uddannelse som personlige rådgivere.

De tre første af Veterancentrets afholdte PREP-kurser er baseret på det materiale som Center for Familieudvikling har udviklet med udgangspunkt i det amerikanske PREP (Renick et al. 1992), tilpasset til en dansk kontekst. Sideløbende med afholdelse af disse tre første PREP-kurser har Center for Familieudvikling i samarbejde med Veterancentret udviklet to ekstra temaer, tilpasset Forsvarets kontekst, samt justeret en anelse i PREP-materialet. Denne tilpassede version går under navnet 'PREP i Forsvaret' og de tre kurser afholdt i 2016, som er inkluderet i denne rapport, er baseret på dette tilpassede koncept.

4.1. Læsevejledning

For læsevenlighedens skyld vil parrene, der deltager i PREP-kurserne fremadrettet omtales "deltagere" og undervisere og vejledere vil omtales som "PREP-ledere". Alle med uddannelse som PREP-leder kan indgå som både underviser, vejleder og kursusleder.

Denne evaluering undersøger henholdsvis implementering af det oprindelige PREP-kursus, afviklet som 3 kurser i 2015 – også omtalt som fase 1, samt implementering af 'PREP i Forsvaret' - også omtalt som fase 2, som dækker over de 3 første kurser afholdt i 2016.

5. METODE

Omdrejningspunktet i denne procesevaluering er at belyse, hvordan initiativet er blevet implementeret. Erfaringerne herfra kan vise, hvad der er af behov for tilpasninger til måden at afholde kurserne på i den resterende projektperiode. Der evalueres på formen af initiativet med udgangspunkt i deltagernes og PREP-ledernes oplevelser og erfaringer.

Denne procesevaluering indgår som en del af en samlet evaluering af initiativet. Den samlede evaluering er opdelt i 2 dele – en procesevaluering og en virkningsevaluering. Procesevalueringen dækker over erfaringer med implementering og oplevelser fra 6 kurser (fase 1+2, jf. ovenfor). Virkningsevalueringen inkluderer data fra alle PREP-kurser afholdt i 2016-2017, da forskellige data anvendes til de to evalueringer.

5.1. Procesevalueringens formål

Formålet med procesevalueringen er at afdække:

- Om par, der gennemførte kurset var tilfredse med kursets form?
- Om par, der gennemførte det oprindelige PREP-kursus oplevede, at det var meningsfuldt for dem med det oprindelige indhold?
- Om par, der gennemførte 'PREP i Forsvaret'-kurser oplevede, at det var meningsfuldt for dem med det tilpassede indhold, som 'PREP i Forsvaret' indeholder?
- Hvilken oplevelse PREP-ledere havde af kurset og udbyttet for deltagerne?
- Hvilke perspektiver PREP-lederne havde på PREP-kurset?
- Hvordan Veterancentret fremadrettet kan tilrettelægge og tilbyde det mest optimale PREP-kursus?

Det sidste punkt udmøntes i forslag til og tilpasning af PREP-kurset samt anbefalinger til initiativet fremadrettet (afsnit 7 og 8).

5.2. Dataindsamling

Samlet set anvendes et mix af kvantitative og kvalitative metoder til evaluering af PREP-kurser. Metoderne har til formål at afdække deltagernes udbytte af kurset samt afdække hvordan Forsvarets PREP-kurser bedst afvikles. Følgende udvalgte elementer af den samlede dataindsamling vurderes relevante til procesevalueringen:

- Spørgeskema til deltagerne om kursets indhold og form – se bilag 1
- Interview (enkeltvis) med PREP-ledere – interviewguide ligger som bilag 2.
- Fokusgruppeinterview med PREP-ledere fra PREP-kursus afholdt i maj 2016 – interviewguide ligger som bilag 3.

Dataindsamlingen til procesevalueringen er foregået ved at deltagerne udfylder spørgeskemaer om kursets form og indhold undervejs gennem kurset, som efterfølgende indtastes og bearbejdes.

Derudover er enkeltinterviews eller gruppeinterviews udført med PREP-lederne efter hvert kursus, og disse er blevet transkriberet og analyseret.

Nedenfor er skitseret forløbet af den samlede dataindsamling før, under og efter kurset. De elektroniske spørgeskemaer indeholder bl.a. en dansk oversættelse af den validerede skala *Dyadic Adjustment Scale (DAS)* (Spanier 1976) til måling af parforholdets status, og denne udfylder deltagerne før kursets start samt 3 måneder efter, for at se om parforholdets status har ændret sig. Yderligere indeholder spørgeskemaet spørgsmål om deltagernes baggrund og oplevet udbytte af kurset. Data herfra bearbejdes i den efterfølgende virkningsevaluering.

Figur 1: Dataindsamlingens forløb og formål

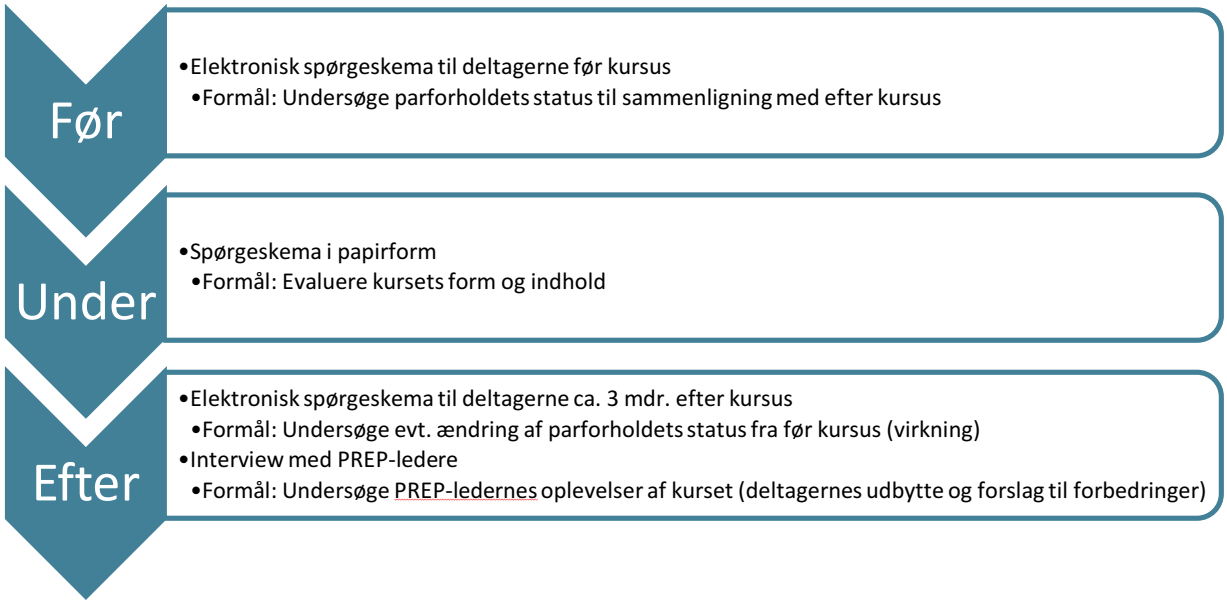

5.3. Datagrundlag

Rapportens fund bygger på et datagrundlag bestående af 61 udfyldte evalueringsskemaer (ud af 62 mulige[1]) fra deltagere på kurser afholdt i 2015 (PREP) – fase 1, og 62 (ud af 62 mulige) udfyldte evalueringsskemaer fra deltagere på kurser afholdt i 2016 (PREP i Forsvaret) – fase 2. Derudover baseres rapporten også på 19 enkeltinterviews med PREP-ledere samt et fokusgruppeinterview med PREP-ledere (interviewguides vedlagt som bilag – se ovenfor). Kvantitative data i denne rapport er behandlet i Excel, mens kvalitative data er analyseret ved hjælp af kodetræ (se bilag 4).

[1] 1 deltager måtte udgå af kurset, da vedkommendes PTSD forhindrede gennemførsel, og derfor blev dette ene evalueringsskema ikke udfyldt.

5.4. Rapportens opbygning

Ovenstående dataindsamling bidrager til at afdække viden indenfor følgende temaer:

- Efterspørgsel efter kurset (afsnit 6.1)
- Målgruppen for kurset (afsnit 6.2)
- Deltagernes udbytte af kurset (afsnit 6.3)
- Rammerne for kurset (afsnit 6.4)
- PREP-ledernes perspektiver (afsnit 6.5)

Efter at disse temaer er behandlet fremlægges tilpasninger relateret til fundene i afsnittet om

- Tilpasninger af initiativet (afsnit 7)

Afslutningsvis fremlægges anbefalinger til afvikling af initiativet fremadrettet (afsnit 8).

Temaerne er fremkommet af en proces, hvor interviewguide til enkelt- og gruppeinterviews med PREP-ledere er kogt sammen til et kodetræ (se bilag 4). I kodetræet opstår disse kategorier, som egnede til at belyse hvilke erfaringer og hvilken viden der fremkommer af procesevalueringen.

6. VIDEN OG ERFARINGER

6.1. Efterspørgsel

PREP-kurserne blev markedsført et par måneder før afholdelse af første kursus i 2015, og der var stor tilslutning til de første to kurser som følge af den første markedsføring af kurset. Efter afholdelse af første kursus blev der henover sommeren 2015 igen lavet lidt markedsføring. Derefter har efterspørgslen været støt, uden at der har været lagt kræfter i yderligere markedsføring. Antallet af kurser er på denne baggrund undervejs blevet ændret fra et mål om 2-4 kurser årligt til et mål om afholdelse af 6 kurser årligt.

I deltagernes evalueringer, hvor der spørges til, hvor de har hørt om PREP-kurset henne, er besvarelserne mangeartede, og indeholder bl.a. Veterancentrets ansatte, rådgivere fra Organisationen for Personlig Rådgivning og Kollegastøtte (OPRK), forskellige arrangementer afholdt indenfor forsvaret, nyhedsbreve/blade/foldere, veterancaféer, arbejdsmail, hjemmeside, kollegaer, venner og partnere.

Fastholdelse af deltagernes tilmelding til kurset har dog været en udfordring, formentlig pga. at kurset ikke har deltagerbetaling. Der har løbende været afmeldinger, og derfor har ledige pladser været annonceret i de sidste 2 uger op til et kursus' afholdelse. Afmeldingerne har medført at på nogle kurser har ikke alle pladser været besat, men der har stadig været nok deltagere til at kurserne kunne gennemføres. Kurserne er blevet afholdt med et deltagerantal på 9-13 par.

6.2. Målgruppen

Definition af målgruppen har undergået en dynamisk proces og denne proces er til stadighed igangværende. Målgruppen blev oprindeligt defineret som veteraner og deres partnere, som skulle være samboende. Erfaringer har dog vist, at kurset også er meget relevant for soldater med forestående udsendelser eller som på andre måder har mange/lange perioder med fravær fra partner og eventuelle børn. Ligeledes har initiativet også vist sig efterspurgt blandt par, som ikke nødvendigvis er samboende, men alligevel er interesseret i at forbedre deres parforhold og kommunikationen heri.

Af erfaringer, som Veterancentret har gjort sig gennem implementering af PREP-kurser er bl.a. at velkomstbrevet til deltagerne kan uddybes, så deltagerne herigennem mere detaljeret informeres om, hvilke temaer, der præsenteres i løbet af kurset, og hvordan kurset er tilrettelagt med en vekslen mellem oplæg og efterfølgende parsamtale, hvor deltagerne med vejledning kan afprøve og skabe indledende erfaring med de præsenterede teknikker og redskaber.

Et kritikpunkt fra en deltager ift. målgruppen går på at:

> *"Kursusdeltagere er for blandet! Interesserede vs. par med problemer."*
>
> *Deltager på PREP i Forsvaret-kursus*

Der vil ikke fremadrettet blive differentieret imellem om parrene har problemer eller ej, ift. deltagelse på et PREP-kursus. I stedet er der opmærksomhed på, om parrene har problemer, der er for tunge til at blive behandlet gennem et PREP-kursus. Veterancentret arbejder efter at visitere par til det tilbud, der er mest relevant for parrets situation, og at de rådgivere og ansatte, som er i kontakt med parrene har kendskab til hvad et PREP-kurset kan og ikke kan ift. at løse parproblematikker. PREP er udviklet som et forebyggende koncept, men indeholder også redskaber, der kan støtte par med allerede eksisterende kommunikationsproblemer.

I løbet af projektperioden er der blevet oprettet en side på Veterancentrets hjemmeside med information om kurset og dets form, og der arbejdes ligeledes på, at denne også indeholder mere specifik beskrivelse af hvem kurset henvender sig til, så interesserede kursister i højere grad også selv kan afklare om kurset henvender sig til dem.

En anden erfaring, som opstår fra evalueringen er, at PREP-lederne kan blive mere opmærksomme på hvilken gruppe af kursister, der er på de givne kurser. En anden kritik fra en deltager lyder således:

> *"Generelt har kurset omhandlet småbørnsfamilier og ikke bare par-forhold problematik! Hvis ikke man har børn er det ikke relevant."*
>
> *Deltager på PREP i Forsvaret-kursus*

Evalueringen anbefaler derfor at PREP-lederne i højere grad forbereder sig på deres målgruppe på det enkelte kursus med de oplysninger, der er til rådighed, og at der er tid inden kursets start til at afstemme PREP-lederne imellem. Fx hvordan de enkelte undervisere anvender eksempler i deres undervisning, så eksemplerne tilpasses gruppen af kursister på det givne kursus. På denne måde kan det formentligt imødegås at kursister ikke føler at deres egen målgruppe overses.

6.3. Deltagernes udbytte

Fra spørgeskemaet som deltagerne udfylder undervejs gennem kurset, har vi viden om deres overordnede tilfredshed samt selvvurder udbytte af kursets 12-14 temaer.

Den overordnede tilfredshed med kurserne (helhedsvurdering) fra fase 1 er præsenteret i figur 2:

Figur 2: Helhedsvurdering af kurset: PREP (Fase 1).

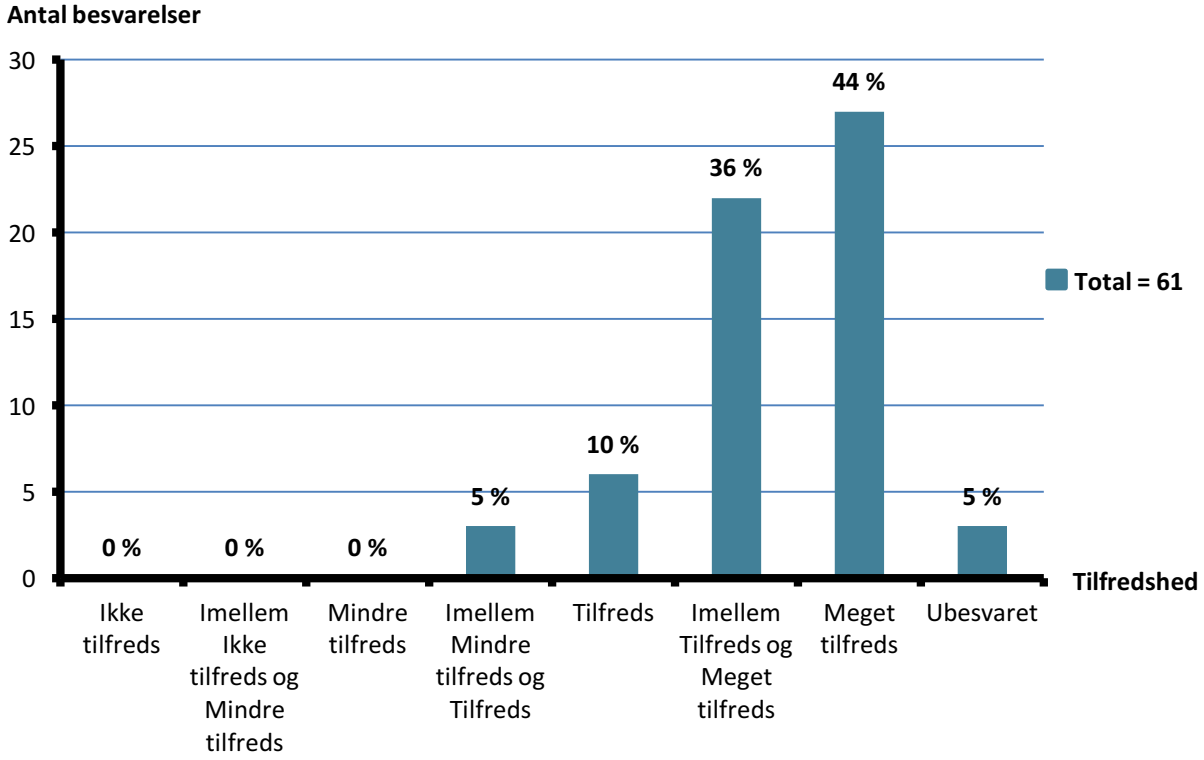

I det følgende er skitseret nogle af de begrundelser, som deltagerne har anført i relation til tilfredsheden med kurset.

"Vi er positivt overrasket over hvor meget vi har fået ud af det. Og vi anså os selv for at være ret velfungerende inden."

"Vi har begge lært meget og fået åbnet øjnene på en række områder."

"Super god metodik - nede på jorden, praktisk anvendelig, og ikke for meget "føle-føle"."

"Jeg tror, at det kommer til at gøre en forskel for os."

"Ville ønske at vi havde været på det før!!"

"En god ide var måske at opfordre til at netværke/socialisere mellem parrene, så man kan opdage, at man ikke er helt ved siden af. At der er andre familier, der har det lige sådan. Og dele tanker om hvordan det er at være pårørende. Lave et netværk."

"Har til tider følt at det feminine syn har været lidt for fremtrædende."

Deltagere på PREP-kurser

Af kommentarer til ovenstående udsagn kan der både være fordele og ulemper ved at lægge op til at skabe netværk gennem socialt samvær med de andre par. Nogle kommer med behov for at fokusere udelukkende på sit parforhold, og har ikke brug for at skabe relation og reference til andre og deres parforhold. Andre kan have udbytte af at sammenligne sin egen situation med

andres. Derfor har der fra PREP-ledernes side ikke været lagt op til at man skal socialisere med de andre par, men det kan være et opmærksomhedspunkt, om det er noget som PREP-lederne fremadrettet skal facilitere eller ej. Hvis det opstår spontant fra deltagernes side hilses det selvfølgeligt velkomment, men procesevalueringen vil ikke give en anbefaling om måden at håndtere dette på.

Deltagerne fra PREP i Forsvaret-kurser (figur 3) er overordnet set ligeså tilfredse, om end en lille smule mere tilfredse. Hvis man samler de 3 kategorier 'tilfreds', imellem tilfreds og meget tilfreds' og 'meget tilfreds' (se bilag 1 for svarkategorier), viser det sig for PREP-kurserne at være 90 % af deltagerne, som er tilfredse eller derover og for PREP i Forsvaret-kurserne er det 96 % af deltagerne, som vurderer kurset således.

Figur 3: Helhedsvurdering af kurset: PREP i Forsvaret (Fase 2).

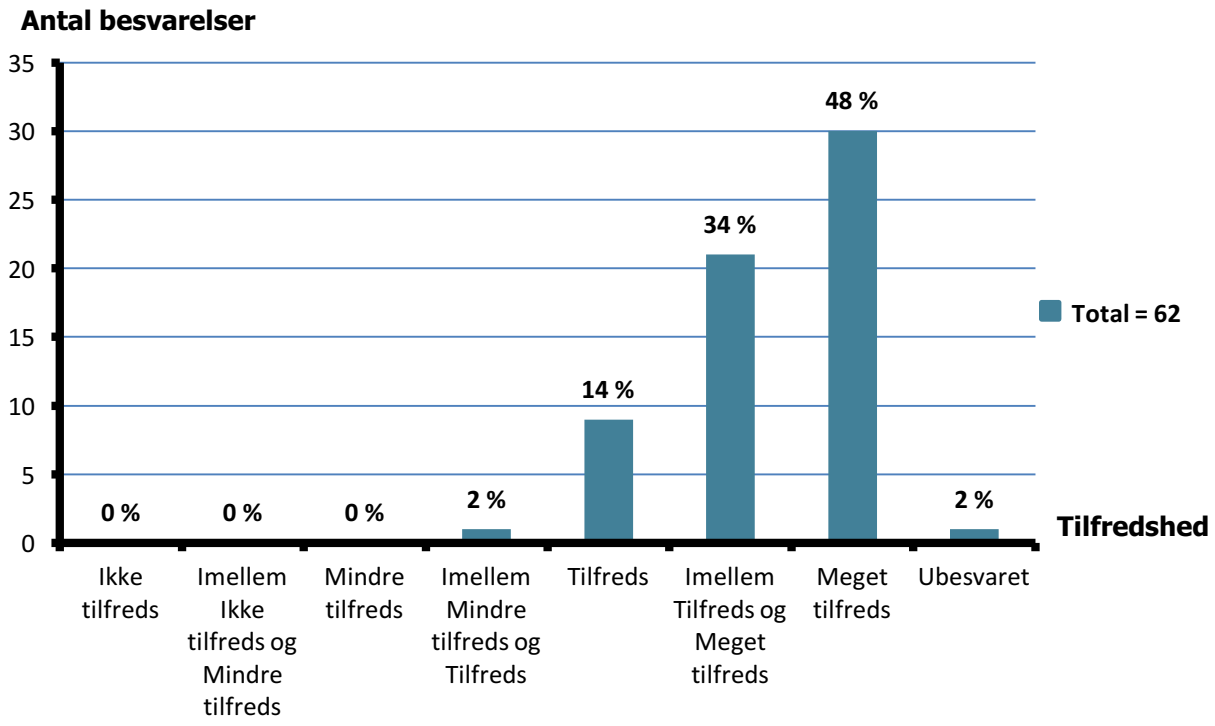

PREP-lederne spørges også om deres oplevelse af deltagernes udbytte. De er meget samstemmende enige om, at deltagerne tager et udbytte med derfra, om end udbyttet er forskelligt afhængigt af det enkelte pars situation.

PREP-lederne udtrykker deres observationer af parrene således:

> *"Jeg synes, det var rigtig dejligt at se, at der var nogle par, der kom ind og lignede nogen, der ikke var særlig glade for hinanden eller havde det særlig godt sammen om fredagen – som så stramme ud i betrækket, som lørdag sidder og holder om hinanden og kigger på hinanden og ser glade ud. Altså, det tænker jeg det er fedt at være med til."*
>
> *PREP-leder*

''Det var et meget stille hold, der var ikke meget snak i plenum og sådan, men når de så kom ud i pauserne, så skal jeg da lige love for at man kunne høre, at det havde givet stof til eftertanke. Og så synes jeg også bare, at man kunne se det. Og se hvor seriøst de arbejdede når man var ude at vejlede. (...) Jeg synes simpelthen at de arbejdede så hårdt og så flot på det. Så lige pludselig gav det mening for mig, det der PREP, hvor jeg måske havde været lidt skeptisk fra starten af. ''

PREP-leder

''Og et par der sagde, at de kom for at blive skilt på en ordentlig måde, men de gik ud for at forsætte sammen, ikke fordi at det sådan er det eneste, men det sagde de bare til mig, så jeg var sådan helt ..., så synes jeg virkelig at vi har rykket sammen på nogle, at det har hjulpet dem til at få talt om alt det der.''

PREP-leder

Deltagerne kommer også med anbefalinger til, hvad de kunne ønske sig anderledes eller forbedret. Fra PREP i Forsvaret-kurserne udtrykker deltagerne nogle af deres kritikpunkter til kursets indhold således:

''Ekstremt intenst og presset sammen med lidt for mange temaer på for kort tid.''

''Tema: kendskab og støtte virker som "små" emner, der ikke behøver at stå alene, men sagtens kan være indeholdt i andre temaer.''

Deltagere på PREP i Forsvaret-kurser

Temaerne 'Kendskab' og 'Støtte' er dem, der i overvejende grad adskiller det originale PREP fra PREP i Forsvaret. De er udviklet med henblik på at imødekomme de særlige udfordringer, man som par tilknyttet til Forsvaret kan opleve i relation til udsendelser. De har særligt fokus på, hvad der kan opstå af parforholdsproblematikker i kølvandet på udsendelser, men med øje for at pointerne skal kunne være almengyldigt for par i alle situationer. PREP-lederne udtrykker samstemmende at det originale PREP fungerede rigtig fint til Forsvarets målgruppe, men at det er relevant og efterspurgt at problematikker omkring det store fravær fra hjemmet ifm. udsendelser, behandles for denne målgruppe.

''Der en af soldaterne, der kom hen til mig og præsenterede en problemstilling, som jeg har hørt mange gange før; at han slet ikke kunne få lov at bestemme noget i forhold til hans søn, altså sønnen ville overhovedet ikke acceptere ham, da han kom hjem. Han [sønnen] henvendte sig kun til moren, og han [soldaten] blev sådan virkelig screenet ud. Og det havde de faktisk brugt et halvt år på, og det var noget af det, de altså fik snakket ordentligt om her på kurset, (...). Og det tænker jeg - det er der mange, der har oplevet (...)
Jeg kunne også høre flere af dem - sådan meget i forhold til temaet omkring intimitet – det havde det ikke spillet med: 'at nu har du været væk fra mig et halvt år, eller nu har du været væk på øvelse den sidste måned, så tror du, du kan komme hjem og dyrke sex med mig - men jeg vil kysses og krammes og mærke, at du godt kan lide mig nu, og vi skal lige finde hinanden igen' og altså, det er nogle ting, der er særlige, tænker jeg.''

PREP-leder

Flere deltagere fra kurserne i fase 1 har ligeledes pointeret at et tema omkring udsendelser og konsekvenser af dette ville være relevant for dem som målgruppe.

En PREP-leder har følgende relevante overvejelse til PREP i Forsvaret:

"Selvfølgelig kan meget været gået galt i deres relation i andre sammenhænge. Men det er jo fordi vi er væk - vi er udsendte - den ramme synes jeg det skal tales ind i. (...)
Især med hende linedanseren (red. illustration udviklet til PREP i Forsvaret-materialet), der tænker jeg; der kan du tale rigtig mange gode soldaterhistorier ind i: Hvem er det, der skal have støtte af hvem - fordi det kan jo være begge veje. Nu har jeg selv også været pårørende, så jeg ved jo også hvordan det er at gå derhjemme.
Så vi skal ikke kun tale om vores soldaters tilgang til det. Vi skal også tænke over, hvordan kan vi som soldater bedre forstå, det de er i derhjemme, og omvendt. Hvordan kan de bedre forstå os og støtte os? (...)
Det er godt med de to nye temaer - det skal bare bruges rigtigt. Med historier og eksempler fra det at være et soldaterpar - og at man skal huske begge parter."

PREP-leder

Denne betragtning giver et godt billede af, hvad det er, der er særligt for målgruppen for Forsvarets PREP-kurser, og hvad PREP-lederne skal være opmærksomme på, når de underviser netop denne målgruppe. Opmærksomheden på kursets intensitet og temaerne 'Kendskab' og 'Støtte' videreføres i rapportens anbefalinger (afsnit 8).

6.4. Rammerne for kurset

Initiativet er tilrettelagt efter afholdelse på Forsvarets etablissementer, og kurserne er placeret rundt om i landet med udgangspunkt i at fordele kurserne rimeligt ligeligt mellem den østlige og vestlige del af Danmark. Figur 4 indeholder deltagernes tilbagemeldinger på rammerne for kurserne (fase 1+2).

Figur 4: Rammerne for kurset: PREP + PREP i Forsvaret

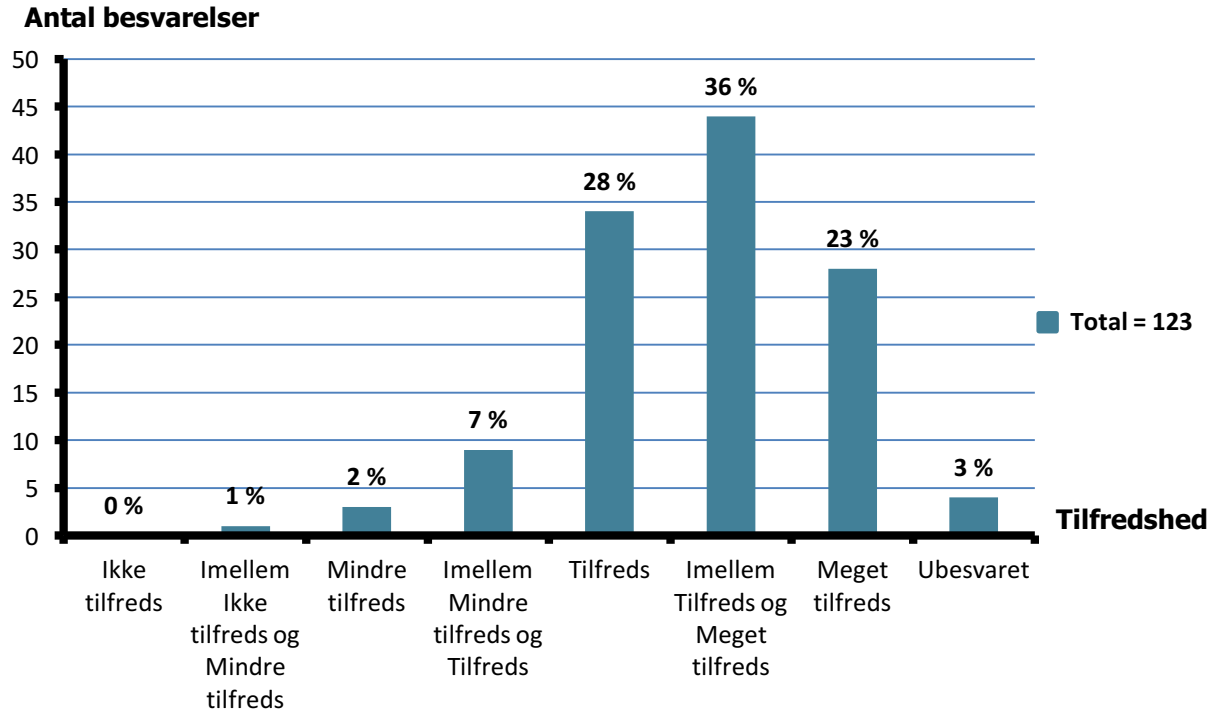

Der er PREP-ledere, der udtrykker, at de kunne ønske sig bedre forhold for parrene på kursusstederne.

> *''Nogle af kursisterne, var henne og kommentere på, at de synes det var uhensigtsmæssigt at de ikke havde fået et værelse med en dobbeltseng, eller at sengene gled fra hinanden (smiler), når det her nu handler om parforhold, og det kan der være en god pointe i. ... Vi opfordrer dem jo til at være par - også når de har fri.''*
>
> *PREP-leder*

Dermed er det et opmærksomhedspunkt, at der i videst muligt omfang anvendes de af Forsvarets etablissementer til PREP-kurserne, som egner sig bedst til afholdelse af kurser for par i forhold til indkvartering og undervisningsfaciliteter.

6.5. PREP-ledernes perspektiver

Overordnet set giver PREP-lederne udtryk for, at rollen som PREP-leder er spændende og meningsfuld. PREP-lederne oplever dog også at rollen er arbejdstung, og at det er meget energikrævende at være PREP-leder en hel weekend af gangen oveni alle de daglige arbejdsopgaver. Mange PREP-ledere fremhæver tillige vigtigheden i at være ordentligt forberedt på underviserrollen.

Oplevelse af rollen som underviser
Undervisningsrollen opleves meget forskellig blandt PREP-lederne, og oplevelsen ser ud til delvist at være afhængig af, hvilken undervisningserfaring PREP-lederne kommer med og delvist afhængig af deres oplevelse med undervisningsmaterialet og opsætningen af denne. PREP-ledere med meget undervisningerfaring oplever underviserrollen som tilgængelig og behagelig.

Generelt er der en fremtrædende oplevelse af, at undervisningsmaterialet er godt, fordi det er almengyldigt og relevant. Yderligere pointeres det at undervisningsvejledningen er godt opbygget og gennemarbejdet, hvilket giver PREP-lederne et godt grundlag for at undervise i kursets temaer.

Flere PREP-ledere giver også udtryk for, at det, at det er et nyt materiale, nye tematikker at undervise i, og det faktum at man ikke selv har opbygget sine oplæg, giver dem udfordringer. De oplever at det kræver god forberedelse, tilvænning og erfaring med materialet for at kunne levere formidlingen optimalt. Derfor er det også vigtigt at være opmærksom på, at Forsvaret kan levere de mest tilfredstillende PREP-kurser ved at opprioritere at PREP-lederne får erfaring med at undervise i konceptet.

> *"Jeg kan godt mærke, at jeg ikke har undervist i det før, og det var et genbesøg. Altså jeg kan være lidt ked af, at jeg ikke har undervist direkte i forlængelse af kurset [uddannelsen til PREP-leder], fordi det var godt nok meget meget langt væk. (...) Altså, jeg har undervist rigtig meget, så selve det at stille sig op, det generer mig ikke, men jeg kunne godt mærke, at det er sgu ikke lige noget, jeg gør hver dag ... hvor jeg kan holde nogle af de der stressoplæg, vi har haft, i søvne - altså uden problemer."*
>
> *PREP-leder*

Især i kurserne fra fase 1 fremhæver PREP-lederne, at det er meget intenst at veksle mellem undervisning og vejledning, og dermed være meget "på" en hel weekend igennem.
Dette har dog ændret sig i fase 2 pga. samarbejdet med OPRK, da der dermed har været flere PREP-ledere med på kurserne. På disse kurser var nogle PREP-ledere udelukkende med som vejledere, med det formål at stifte nærmere bekendtskab med kursets form og indhold, for derefter at være mere forberedt på at indgå i underviserrollen. Hermed har der også været flere om at vejlede deltagerne, og denne oplevelse har derfor ikke været fremtrædende hos PREP-lederne på fase 2 kurserne. Et opmærksomhedspunkt fremadrettet bør dog være fordeling af undervisning og vejledning blandt PREP-lederne afhængigt af hvor mange PREP-ledere, der er til stede på kurserne.

En del PREP-ledere udtrykker vigtigheden af, at man får samstemt i PREP-leder teamet til hver enkelt kursus, hvordan man forholder sig til hinanden som PREP-ledere under kurset, og hvordan man kan supplere hinandens undervisning, så kurset opleves sammenhængende for deltagerne, selvom der er flere forskellige undervisere. Dette vil derfor indgå som en anbefaling i afsnit 8.

Oplevelse af rollen som vejleder
Mange PREP-ledere udtrykker at vejlederrollen er en ny og krævende rolle for dem, som tager noget tid at føle sig sikker i. Igen er oplevelsen af rollen afhængig af, i hvilken grad PREP-lederne har erfaring med rollen som vejleder fra tidligere.

Deltagere fremhæver som eksempelvis nedenfor, hvordan de har oplevet vejlederne.

''God teoretisk undervisning generelt, men savner meget mere støtte til parsamtalerne.''

Deltager på PREP i Forsvaret-kursus

Og flere af PREP-lederne understøtter dette udsagn ved at formulere deres opfattelse af udfordringer med vejlederrollen, og hvordan de kunne ønske sig sparring til, mere drøftelse af og øvelse i denne rolle.

''En svær rolle og noget vi godt kunne snakke lidt mere om hvordan. (...) Ja, jeg tænker måske få snakket lidt om, hvad det er man skal i den vejlederrolle. have nogle eksempler i noget af det, vi var ude i. Hvordan ville du vejlede her? og hvordan ville du gå ind i det og ... Det synes jeg kunne være interessant. Og ikke fordi at vi behøver at være ens alle sammen, det er helt fint at nogle andre kan noget andet end det, jeg kan, men jeg tror bare at det er vigtigt at få talt om, hvordan har vi det med det og hvordan kan vi gøre det.''

PREP-leder

Flere af PREP-lederne har dog erfaring fra andre steder eller fra sin faglige baggrund til denne rolle.

''Nej, jeg synes ikke de [nogle af de andre vejledere] var klædt godt nok på. Der var en af dem, som (...) [er] virkelig vant til at gå ind og tale med mennesker, som bare gik lige ind, hvor jeg kunne se, at der skete noget (...), og [en] som også var psykolog, men det gør lidt at man har nogle værktøjer med, det gør det nemmere, fordi der er nogen hvor man så (...) føler det er enormt akavet, og dermed holder sig lige præcis til den der teknik for, så føler man ikke man skrider over nogen grænser (...). 'Jeg skal bare høre om I kan teknikken', og så bliver det pludselig lidt en eksamen for de sidder bare og øver teknik, men får ikke rigtig snakket om noget...''

PREP-leder

Når man ser på deltagernes besvarelser af deres udbytte af vejledningen, er det ¾ af deltagerne der angiver at de har fået 'meget' – 'rigtig meget' ud af vejledningen (se bilag 1 for svarkategorier). Men det ændrer ikke på, at hvis der er usikkerhed omkring vejlederrollen, og oplevelse af, at alle ikke formår at indgå tilfredsstillende i rollen, bør vejlederne støttes og udvikles i denne rolle.

Det er derfor vigtigt at have opmærksomhed på, at PREP-lederne har mulighed for sparring og erfaringsudveksling omkring vejlederrollen, og mulighed for at arbejde videre med vejlederrollen gennem supervision og temadage.

7. TILPASNINGER OG FORSLAG TIL FORBEDRINGER

7.1. Målgruppe

Efter de 3 første kurser i 2015 opstartedes et samarbejde med den tværgående organisation under Forsvaret - OPRK, med henblik på at danne mere lokal forankring i forhold til afholdelse af kurserne. Det er ligeledes samarbejdets formål at få repræsenteret soldater blandt PREP-lederne samt i højere grad afspejle målgruppen af kursister både ved at inkludere mænd og soldater/veteraner. PREP-ledergruppen øges hermed, både hvad angår størrelse og fagligheder, og derudover giver dette samarbejde større mulighed for en mere ligevægtig kønsfordeling blandt PREP-ledere på kurserne.

På baggrund af erfaringer og evaluering med PREP-ledere er der allerede igangsat tilpasninger af projektet gennem beslutningen om at udfærdige en beskrivelse af, hvem målgruppen for PREP-kurserne er, og at gøre denne tilgængelig for fremtidige deltagere, men også udbrede den til dem, der henviser deltagerne, så initiativet på denne måde endnu mere præcist når den rette målgruppe.

Derudover, er det også en mulighed at være mere undersøgende omkring deltagernes motivation for at tilmelde sig kurset, for dermed at afsøge om PREP-kurset er det rette tilbud til dem. Men dette forudsætter at der afsættes yderligere tid til administration af tilmelding til kurserne.

Et yderligere opmærksomhedspunkt er, vigtigheden af at forventningsafstemme vejledernes rolle med deltagerne, så deltagerne forberedes på, at underviserne fremlægger teorien og pædagogikken bag kursets redskaber, men at deltagerne selv skal fylde indhold i parsamtalerne.

Gennem ovenstående er det muligt i endnu højere grad at sikre, at initiativet når de rette modtagere, foruden at det gøres tydeligere for deltagerne, hvordan deres rolle som kursister vil være.

7.2. Kursets rammer

Formålet med den lokale forankring, særligt gennem samarbejdet med OPRK, er at øge muligheden for, at en af PREP-lederne på kurset har sin vante gang på den lokation, hvor kurset afholdes. Når der er en, der hermed kender faciliteterne og de ansatte på stedet, kan dette øge PREP-lederne og deltageres oplevelse af de fysiske rammer for kurset. Dette vil kunne bemærkes i små detaljer som bedre kontakt til kantinepersonale, IT-support, administration mv.

Denne erfaring bør medtages, når fremtidige kursers placering planlægges, og vil indgå som en anbefaling i afsnit 8.

7.3. PREP-ledere

Samarbejdet med OPRK har medført ændrede forhold for gruppen af PREP-ledere, fx ved at der er en større undervisergruppe til at trække kurserne. Størstedelen af PREP-lederne er blevet uddannet PREP-ledere under projektet, og skal derfor først til at opbygge erfaring med at

undervise på PREP-kurser i praksis. Særligt PREP-lederne fra OPRK har haft opmærksomhed på ønsket omkring at medvirke som observatør og vejleder på deres første kursus. Dette har netop været muligt grundet at PREP-leder gruppen er blevet udvidet. Denne sammensætning af PREP-leder teamet på kurserne, har medvirket til at underviserne har fået en mindre vejledningsrolle i fase 2 end i fase 1, og derfor ikke i samme grad har skullet pendle mellem underviser- og vejlederrollen hele kurset igennem.

Udover denne udvidelse af PREP-ledergruppen, er der erfaringsmæssigt også indført en tilpasning, hvor PREP-lederne på et kommende kursus mødes tidligt den dag, kurset starter (se bilag 5). Dette tiltag medvirker til, at der er tid og ro til at få gjort klar til deltagernes ankomst. Derudover er en vigtig tanke med dette også, at ikke alle PREP-ledere kender hinanden, og der hermed bliver tid til at få afstemt kursets forløb og de indbyrdes roller og forventninger til hinanden. En anden tilpasning til kurset er også at evaluering af kurset for PREP-lederne foregår som afslutning på kurset, efter at deltagerne er taget hjem, og på denne måde afrunder PREP-lederne kurset sammen.

Erfaringsudveksling og sparring PREP-lederne imellem er noget, der allerede udvikles på og afprøves metoder til, så underviserne får mulighed for at udvikle deres undervisningsmetode gennem nogle fælles temadage og lign. Desuden afholdes samlede supervisionsdage, hvor der behandles ønskede problematikker i underviser- og vejlederrollen.

Underviserrollen
Det vil optimere underviserrollen, hvis PREP-lederne får opbygget erfaring med underviserrollen, så de får øvelse og erfaring med rollen, og gerne i forlængelse af at de har gennemgået PREP-leder uddannelsen, så den teoretiske viden ikke kommer for langt væk. Men det faktum at PREP-lederne grundet andre arbejdsopgaver ikke nødvendigvis har mulighed for at undervise på PREP-kurser så ofte, må også tages i betragtning, og derfor er denne forbedring måske i praksis ikke mulig.

Vejlederrollen
I uddannelsen til PREP-leder arbejdes der både teoretisk og praktisk med vejlederrollen, men det vurderes at PREP-lederne har gavn af at erfaringsudveksle omkring denne rolle og videreudvikle den gennem supervision og temadage.

Der er forslag fra PREP-lederne om at man i planlægning af PREP-leder teams til de enkelte kurser prøver at sørge for at blande erfarne PREP-ledere med mindre erfarne PREP-ledere, og på den måde også skaber det mest optimale kursus for deltagerne. Dette forslag samt ovenstående anbefaling vil viderebringes til anbefalingerne i afsnit 8.

7.2 Tilpasninger af evalueringen

1. PREP-ledernes oplevelse af kurserne i fase 1 og 2 blev evalueret gennem enkeltinterviews med PREP-lederne. Det vurderes hensigtsmæssigt at erstatte enkelt interviewene med fokusgruppeinterviews ud fra overvejelser omkring at enkelt interviews var særlig nyttige ift. at belyse de indledende erfaringer med implementering af initiativet. Derudover ville

fokusgruppeinterview kunne give nye perspektiver på evaluering af initiativet samt være mere omkostningseffektivt ift. tidsforbrug anvendt på indsamling og bearbejdning af data.

2. Information til kursusdeltagerne om evalueringens omfang forud for deres deltagelse i både evaluering og kursus: Den tekst der følger med invitationen til deltagerne om at deltage i første spørgeskemaundersøgelse er blevet udviklet undervejs. Den indeholder udover officiel information om den undersøgelse, som deltagerne indgår i ved at udfylde spørgeskemaet forud for PREP-kurset, nu også information om evalueringens samlede opbygning og formål og hvilken kontakt til deltagerne denne medfører.

3. Ved udsendelse af spørgeskemaer til de første 5 PREP-kurser blev spørgeskemaet sendt som et link i en mail, og en adgangskode til skemaet blev sendt på sms sideløbende som en sikkerhedsforanstaltning. Denne metode er efterfølgende blevet forenklet, så der blot sendes mail med link, som ikke kræver adgangskode, da det ikke viste sig at være en nødvendig sikkerhedsforanstaltning pga. systemet som spørgeskemaet er etableret i.

4. Videncentret har fra evalueringens start udviklet et evalueringsskema til PREP-lederne med samme opbygning, som deltagernes evalueringsskema af kursets form og indhold, med det formål at PREP-lederne herigennem kunne evaluere på deres indtryk af deltagernes udbytte. Dette skema har været svært for PREP-lederne at udfylde, da det kan være svært at vurdere en gruppes udbytte af et kursus-indhold, som i mindre grad ligger op til at deltagerne deler erfaringer og oplevelser i plenum. Derfor blev skemaet revideret til at fokusere på PREP-ledernes indtryk af deltagernes udbytte baseret på den interaktion, de har med deltagerne gennem vejledning og hvis deltagerne af sig selv kom til PREP-lederne med feedback på kursets indhold. Evalueringsskemaet blev dog stadig oplevet svært at udfylde på grund af denne mere indirekte evalueringsform baseret på et andenhånds indtryk. Derfor har Videncentret besluttet at dette skema udgår af evalueringen, da evalueringen skal være meningsfuld for dem, som skal bruge tid og energi på at udfylde evalueringsskemaerne. Videncentret har også erfaret at det output, der kom fra disse skemaer ikke gav det tiltænkte supplerende perspektiv, som meningen var.

5. Kursusleder anbefales at tilbyde mundtlig evaluering for kursusdeltagere som supplement til den skriftlige evaluering ved kursets afslutning med det formål at give deltagerne en anden måde at ytre deres kommentarer til kurset på. Denne anbefaling kommer på baggrund af kursusdeltageres tilbagemelding på, at skriftlig evaluering kan være en udfordring for veteraner med PTSD, foruden at andre kursister også kan finde mundtlig evaluering mere tilgængelig eller relevant.

8. KONKLUSION OG ANBEFALINGER

Denne procesevaluering konkluderer at PREP-kurserne for soldater, veteraner og deres partnere er implementeret med succes, og at der er indsamlet værdifulde erfaringer fra initiativet, som kan bruges til at videreudvikle og optimere initiativet for deltagerne og PREP-lederne yderligere.

PREP-kurserne vurderes på baggrund af evalueringerne med deltagere og PREP-ledere at være et tilfredsstillende og anvendeligt initiativ for deltagerne på kurserne, og det anbefales at kurserne tilbydes denne målgruppe som et permanent initiativ efter at projektperioden er afsluttet.

Procesevaluerings fund, tilpasninger og forslag til forbedringer udmønter sig hermed i følgende anbefalinger:

1. Beskrive målgruppen for PREP-kurserne og gøre denne tilgængelig for fremtidige deltagere samt dem, der henviser deltagerne, og dermed sikre at indsatsen når den rette målgruppe endnu mere præcist.

2. Have stor opmærksomhed på at etablere og vedligeholde venteliste til alle kurser, så afbud kan erstattes af andre par, og dermed sikre den mest optimale allokering af PREP-ledere til antallet af deltagerne på kurserne.

3. Anvende de etablissementer, der er mest oplagte til indkvartering af par, og med de mest optimale undervisningsfaciliteter samt forplejning til kurset.

4. Overveje hvordan, der kan arbejdes videre med programmet og tidsangivelser for weekendkurset, så det vil opleves mindre intenst for deltagerne og evt. med mulighed for at dykke dybere ned i nogle af de temaer, som deltagerne finder relevante at afsætte mere end den angivne tid i programmet til.

5. Arbejde videre med konceptet 'PREP i Forsvaret', særligt med temaerne 'kendskab' og 'støtte' med det formål at sikre at der ikke er temaer, der virker "for små", eller som kunne indeholdes i de andre temaer, og dermed også reducere risikoen for at kursets indhold ikke bliver for intenst eller overvældende for deltagerne.

6. På hvert kursus er der en tilstedeværende PREP-leder, som kender stedet og faciliteterne, for at sikre at kurset forløber og afvikles mest optimalt.

7. Arbejde på at PREP-lederteamet på de enkelte kurser består af et mix af erfarne samt mindre erfarne PREP-ledere, så det er muligt at PREP-lederne kan drage nytte af hinandens erfaringer, og dermed øge kvaliteten af kurserne.

8. Etablere struktur for at PREP-lederne kan forberede sig på, hvem der er deltagergruppen på de enkelte kurser, så PREP-lederne kan tilpasse deres undervisning til om deltagerne fx har børn, udsendelser eller andre karakteristika, som det giver mening at adressere i undervisningen.

9. PREP-lederne til de enkelte kurser mødes i god tid før kursusstart, hvilket kan sikre at afvikling af kurset forberedes optimalt, at PREP-lederne får mulighed for at afstemme roller og forventninger til hinanden samt forberede modtagelse af deltagere (jf ovenstående punkt).

10. Etablere mulighed på kurserne for at deltagerne kan evaluere kurset mundtligt som et supplement til den skriftlige evaluering.

11. Arbejde videre med PREP-ledernes rolle som vejledere og undervisere gennem supervision og temadage, så erfaringen med at undervise i konceptet samt udøve vejledning i parsamtalerne øges, og kvaliteten af kurserne dermed også sikres.

12. Opsætte rammer for, hvad der forventes af PREP-ledere af tid til forberedelse og afvikling af kursus samt afvikling af merarbejde, så opgaven som PREP-leder kan fungere sammen med de andre arbejdsopgaver, som PREP-lederne varetager.

9. REFERENCER

Andreasen, J., 2009. *Udsendelsens påvirkning på partnere med børn*, Ringsted.

Center for Familieudvikling, 2016. Om uddannelsen - PREP-LEDER. Available at: https://www.familieudvikling.dk/tilbud-til-fagfolk/prep-leder/om-uddannelsen/ [Accessed November 17, 2016].

Loft, L.T., 2014. *Parinterventioner Og Samlivsbrud EN SYSTEMATISK FORSKNINGSOVERSIGT*,

Renick, M.J., Blumberg, S.L. & Markman, H.J., 1992. The Prevention and Relationship Enhancement Program (PREP): An Empirically Based Preventive Intervention Program for Couples. *Family Relations*, 41(2), pp.141–147.

Spanier, G.B., 1976. Measuring Dyadic Adjustment: New Scales for Assessing the Quality of Marriage and Similar Dyads. *Journal of Marriage and Family*, 38(1), pp.15–28.

Stanley, Scott M.; Allen, Elisabeth S.; Markman, Howard J.; Rhoades, Galena K.; Prentice, D.L., 2010. Decreasing Divorce in Army Couples: Results from a Randomized Controlled Trial using PREP for Strong Bonds. *Journal of couple & relationship therapy*, 9(2), pp.149–160.

10. BILAG

Bilag 1: Spørgeskema til kursusdeltagere

Evaluering af PREP-PARKURSUS I FORSVARET

Kursussted: _____ **Dato for kursus:**

Køn: ☐ Mand ☐ Kvinde **Fødselsår:**_____ **Bopælskommune:** _____

Civilstand: ☐ Gift ☐ Samboende ☐ Kæreste **Forholdets varighed:** _____(år)_____(mdr)

Indledning og præsentation

Udbytte: **Begrundelse:**

Rigtig meget Meget Lidt Intet

|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

_____

_____

Kærlighed og forelskelse

Udbytte: **Begrundelse:**

Rigtig meget Meget Lidt Intet

|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

_____

_____

Forventninger

Udbytte: **Begrundelse:**

Rigtig meget Meget Lidt Intet

|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

_____

_____

De fire faresignaler

Udbytte: **Begrundelse:**

Rigtig meget Meget Lidt Intet

|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

_____

_____

Kommunikation og tale-lytteteknikken

Udbytte: **Begrundelse:**

Rigtig meget Meget Lidt Intet

|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

_____

_____

Kendskab

Udbytte: **Begrundelse:**

Rigtig meget Meget Lidt Intet

|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

_____

_____

Støtte

Udbytte: **Begrundelse:**

Rigtig meget Meget Lidt Intet

|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

_____

_____

Problemafklaring

Udbytte: **Begrundelse:**

Rigtig meget Meget Lidt Intet

|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

_____

_____

Problemhåndtering

Udbytte: **Begrundelse:**

Rigtig meget Meget Lidt Intet

|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

_____

_____

Værdier

Udbytte: **Begrundelse:**

Rigtig meget Meget Lidt Intet

|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

_____

_____

Tilgivelse
Udbytte:
Rigtig meget Meget Lidt Intet
|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

Begrundelse:
_____
_____

Intimitet
Udbytte:
Rigtig meget Meget Lidt Intet
|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

Begrundelse:
_____
_____

Venskab og glæde
Udbytte:
Rigtig meget Meget Lidt Intet
|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

Begrundelse:
_____
_____

Engagement og forpligtelse
Udbytte:
Rigtig meget Meget Lidt Intet
|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

Begrundelse:
_____
_____

Vejen videre
Udbytte:
Rigtig meget Meget Lidt Intet
|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

Begrundelse:
_____
_____

Andre forhold ved kurset

Vejledningen i forbindelse med parsamtalerne
Udbytte:
Rigtig meget Meget Lidt Intet
|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

Begrundelse:
_____
_____

Rammerne for kurset
Udbytte:
Rigtig meget Meget Lidt Intet
|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

Begrundelse:
_____
_____

Kursusledere(n)
Udbytte:
Rigtig meget Meget Lidt Intet
|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

Begrundelse:
_____
_____

Helhedsvurdering af kurset
Udbytte:
Rigtig meget Meget Lidt Intet
|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

Begrundelse:
_____
_____

Hvis du skulle sammenfatte kurset i en sætning, hvordan ville den så lyde?
_____
_____

Hvor har du hørt om PREP-kurset?
_____

Bilag 2: Interviewguide til enkeltinterview med PREP-ledere

Temaer til interview (semi-struktureret)

Din oplevelse af kurset overordnet set

Rammerne for kurset (sted, overnatning, forplejning, transportmuligheder, undervisningsforhold, mulighed for socialt samvær, deltagernes tilfredshed)

Konceptet og målgruppen – hvordan passer det sammen? (PREP i forsvaret, deltagernes forudsætninger/forhold)

Kursets indhold (manglede der noget, noget der var overflødigt, deltagernes respons)

De nye temaer i PREP i Forsvaret – deltagernes modtagelse af disse

Rollen som underviser (Antal af undervisere, fordeling af temaer mellem undervisere, de nye temaer)

Målgruppens forskelligheder (antal udsendelser, varighed af parforhold, børn m.m.)

Selektion af målgruppen (før/efter udsendelse)

Personlig oplevelse af kurset (gevinst/udfordringer)

PREP-ledernes behov (weekend contra aften, dit behov)

Fordele og ulemper generelt fra dette kursus

Forslag til forbedringer af kurset

Bilag 3: Interviewguide til fokusgruppeinterview med PREP-ledere

Temaer (semi-struktureret)

Introduktion: tal én af gangen – marker gerne, når I har noget at sige

Jeres oplevelse af kurset – altså hvad står mest tydeligt frem for jer fra dette kursus?

Hvordan synes I at deltagerne tog imod kursets indhold?

Hvordan oplevede I at deltagernes udbytte af kurset var? (Hvad tog de med hjem?)

Hvad var der af fordele og ulemper ved det her kursus?

Hvordan var rollen som underviser?

Hvad kan forbedres omkring underviserrollen?

Hvordan var rollen som vejleder?

Hvad kan forbedres omkring vejlederrollen?

Andre forslag til forbedringer af kurset?

Bilag 4: Kodetræ

Temaer fra interviewguide	*Placeres i:*	*Kategori*
Undervisernes overordnede indtryk af kurset	→	Afhængigt af indholdet
Rammerne for kurset (rød)		
Fysiske rammer	→	Rammerne for kurset
Kursets tidspunkt	→	Rammerne for kurset
Fordele ved kursernes rammer	→	Rammerne for kurset
Ulemper ved kursernes rammer	→	Rammerne for kurset
Konceptet og målgruppen (gul)		
Deltagernes karakteristika	→	Deltagernes udbytte
Tilpasning til Forsvaret	→	Deltagernes udbytte
Deltagernes modtagelse og udbytte af kurset (grøn)		
PREP-ledernes oplevelser og indtryk	→	Deltagernes udbytte
Rollen som underviser (blå)		
Fordele	→	PREP-lederne
Ulemper	→	PREP-lederne
Forslag til forbedringer	→	PREP-lederne
Rollen som vejleder (blå)		
Fordele	→	PREP-lederne
Ulemper	→	PREP-lederne
Forslag til forbedringer (orange)	→	PREP-lederne
Forbedringer af kurset		
PREP-ledernes ønsker og behov	→	PREP-lederne
Her og nu ændringer	→	Afhængigt af indholdet
Ændringer på længere sigt	→	Afhængigt af indholdet
PREP i Forsvaret	→	Rammerne for kurset

Bilag 5: Eksempel på program for PREP i Forsvaret weekend kursus

Fredag:

16:00-16:30	Velkomst, indledning og præsentation af PREP-ledere
16:30-17:15	Præsentation af PREP
17:30-18:30	Tema - Kærlighed og forelskelse
18:30-19:30	Aftensmad
19:30-20:30	Tema – Forventninger

Lørdag:

08:00-09:00	Morgenmad
09:00-10:00	Tema - De 4 faresignaler
10:15-11:45	Tema - Kommunikation og Tale-lytteteknikken
12:00-13:00	Tema - Kendskab
13:00-15:00	Frokost
15:00-16:00	Tema – Støtte
16:15-17:45	Tema - Problemafklaring
18:00-19:00	Tema - Problemhåndtering
19:00-	Aftensmad/Fri aktivitet

Søndag:

08:00-09:00	Morgenmad
09:00-09:50	Tema - Værdier
10:00-10:45	Tema - Tilgivelse
11:00-11:45	Tema - Intimitet
11:45-12:45	Frokost
12:45-13:45	Tema - Engagement og forpligtelse
13:45-14:45	Tema - Venskab og glæde
15:00-16:00	Tema - Vejen videre - Afslutning og evaluering

www.veteran.forsvaret.dk

72 81 97 00

PREP-kurser for soldater, veteraner og deres partnere – en procesevaluering

VETERANCENTRET

Udgivet december 2016